

Egy tanulmányút tapasztalatai

A németországi bírósági könyvtárakról

Sándor Gertrud, a Zala megyei Bíróság könyvtárosa 1997-ben kérdőíves felmérést végzett a 19 megye és a főváros bírósági könyvtárainak körében. E felmérés alapján javaslatot születt, melyet a *Megeyi Bírósági Elnökök Értekezlete* is megtárgyalt. Mind a felmérés, mind pedig a javaslat anyaga megjelent a 3K 1998. augusztusi számában (3–11. p.). Most örömmel adunk helyet Sándor Gertrud német bírósági könyvtárakban szerzett tapasztalatainak.

2000 májusában a Magyar Könyvtárosok Egyesülete a Katalist levelező listán a Német Könyvtárosok Egyesületének felhívását adta közre, melyben négyhetes szakmai tanulmányutat ajánlottak fel egy magyar könyvtáros számára. Abban reménykedtem, hogy pályázatom elfogadása esetén alkalmam nyílik a magyarországi bírósági könyvtárak viszonyait a németországiakkal összehasonlítani, és az ottani tapasztalatokat az itthoni munkámban magam is kamatoztathatom, másoknak is továbbadhatom.

A beadott pályázatomat a DBA elfogadta, erről 2000 októberében értesültem. Többszöri időpont- és helyszínegyeztetés után az Ulrike Lang asszony által is javasolt Karlsruhe lett a tanulmányútam helyszíne, mivel itt kitűnő lehetőség adódott arra, hogy lehetőleg minél több szinten tanulmányozhassam a német bírósági könyvtárakat.

Az utazásra 2001 októberében került sor. Vendéglátóim a karlsruhei Bibliothek des Bundesverfassungsgerichts (Német Alkotmánybíróság Könyvtára), a Bibliothek des Bundesgerichtshofs (Szövetségi Legfelsőbb Bíróság Könyvtára) és a Bibliothek des Oberlandesgerichts (Tartományi Főtörvényszék Könyvtára) voltak.

Bibliothek des Bundesverfassungsgerichts **www.bundesverfassungsgericht.de**

A csodálatos kastélykertben elhelyezkedő üvegpalota ad otthont a németországi Alkotmánybíróságnak, és itt található az egyik épületszárnyban és ennek alagsori helyiségeiben az Alkotmánybíróság Könyvtára is.

A könyvtárat 1951-ben alapították. Az alkotmányjog területének tudományos szakkönyvtára. Ma az állománya kb. 320 000 kötet könyv, az előfizetett folyóiratok száma eléri az 1000 címet. Az éves könyvbeszerzési keret kb. 1 millió DM, az éves gyarapodás mértéke 6–7000 kötet.

Köteles példányokat a könyvtár nem kap, de előfordul, hogy a bírák ajándékoznak könyveket a könyvtárnak.

A fő gyűjtőkörébe tartozik az alkotmányjog, közjog, választójog, államjog, társadalomtudomány, politika, napjaink történelme.

A könyvek katalogizálása 1996 óta a Südwestdeutscher Bibliotheksverbund (Délnémet Könyvtári Hálózat, SWB) közös katalógusában történik. 1999 óta csak számítógépes feldolgozás van. A feldolgozott anyag mennyiségének köszönhetően az Alkotmánybíróság Könyvtárának interneten elérhető on-line katalógusa egyben a legnagyobb német nyelvű jogi adatbázis is. A katalógus nemcsak a bíróság honlapjáról érhető el, hanem a Karlsruhei Egyesített Katalógus egyik tagjaként a Karlsruhei Egyetemi Könyvtár honlapjáról is.

A könyvtár speciális szakterülete a parlamenti jegyzőkönyvek anyagának összegyűjtése és feldolgozása. Mind a szövetségi, mind pedig a területi anyagokat rendszerezik.

Említést kell tenni az igen jelentős sajtóarchívumról, ahol 1951 óta gyűjtik az Alkotmánybírósággal kapcsolatos cikkeket. Ehhez naponta átlagosan 20–30 periodikát néznek át. Az eredeti cikkeket témák szerint csoportosítva tárolják a sajtóarchívum raktárában, a másolatokból pedig tematikus összeállítást készítenek 30–40 példányban. Ezt a bírák megkapják, és szabadon felhasználhatják.

Természetesen minden alkotmánybíróról is gyűjtik a rá vonatkozó cikkeket, s ha egy bíró elhagyja a bíróságot, az őt követő át tudja nézni az elődjéről szóló anyagot is.

A könyvtár elsődleges feladata az alkotmánybírák és a munkájukat segítő tudományos munkatársak maximális kiszolgálása. Külső felhasználó csak igen kivételes esetekben kap engedélyt a használatára. Tudományos könyvtári feladatából adódóan részt vesz a könyvtárközi kölcsönzésben. 2000-ben 1583 beérkezett kérésből 893-at tudtak teljesíteni.

Ottlétemkor is tapasztalhattam, hogy a könyvtár forgalma igen jelentős, és nagyon szoros a munkakapcsolata a helyi bíróságok könyvtáraival és más könyvtárakkal.

Bibliothek des Oberlandesgerichts Karlsruhe **www.oberlandesgericht.de**

A Tartományi Főtörvényszék Könyvtára a bíróság Hoffstraßei épületében található, de a bíróság Jahnstraßei és Schirmerstraßei épületében és Freiburgban található részlegében is vannak kihelyezett állományegységek. A könyvtárvezető mellett még két dolgozó segíti a könyvtári munkát.

A könyvtárat 1902-ben alapították. Jelenleg az állomány nagysága 21 500 kötet könyv, ebből Karlsruheban 18 000 kötet, Freiburgban 3500 kötet található. Ebből 155 a pótlapozható.

Az előfizetett folyóiratok száma kb. 100, a napilapoké 3, a közlönyöké 10.

Ezen kívül az on-line JURIS adatbázis, off-line adatbázisok (BGHE, NJW-LSK, CRDAT, OLG-Report, IMM-DAT, ADAC-Tabelle) és internetelési lehetőség áll a felhasználók rendelkezésére. A könyvtár technikai felszereltsége megfelelő az ott folyó feladatok ellátásához (másológép, számítógép, telefon, fax).

Az éves beszerzési keret nem meghatározott, de átlagosan évente 130–150 db új könyv beszerzésére van lehetőség. Elsősorban a bírák ítélkezési munkájához legszükségesebb jogi szakirodalom beszerzésére van lehetőségük.

A könyveket egyedi címleltárkönyvben, a folyóiratokat pedig kardexlapokon tartják nyilván.

Az állomány feltárása hagyományos cédulakatalógusban történik. Szerzői be-tűrendes, címszó és tárgyszó-katalógus áll a használók rendelkezésére.

A főépületben lévő könyvtár két egybenyíló nagy méretű teremben található, melyhez nagy üveglalakkal elválasztva kapcsolódik a könyvtárvezető munkahelye. A könyvtárral szemben található még egy kisebb méretű dolgozószoba, ez egyben a könyvtár dolgozóinak munkahelye is. Itt történik a pótlapok berakása, a könyvtárközi kölcsönzésre történő előkészítés, postázás, stb.

A könyveket a jelzetük alapján csoportosítva helyezik el a polcokon.

A könyvtár felhasználói köre elsődlegesen az ott dolgozó bírákból, alkalmazottakból kerül ki, de kívülállókat is kiszolgálhatnak, elsősorban a jogi területen dolgozókat. Természetesen ellátják a szükséges szakirodalommal a megye más bíróságain dolgozó bírákat is.

Igen szoros és jó a munkakapcsolatuk a Bundesgerichtshof (Szövetségi Legfelsőbb Bíróság) könyvtárával. A látogatók száma és a könyvtár általam tapasztalt forgalma arra enged következtetni, hogy a dolgozók napi munkájához elengedhetetlen a könyvtár szolgáltatásainak igénybe vétele.

Bibliothek des Bundesgerichtshof **www.bundesgerichtshof.de**

A város központjában található az egykor kastélyként funkcionáló épület, amelynek melléképületében foglal helyet a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság könyvtára. A könyvtár 30 főnyi dolgozója hat osztályon végez magas színvonalú munkát.

A könyvtárat 1950-ben alapították, de eredete az 1850-es évekig, az egykori Birodalmi Bíróság megalapításáig nyúlik vissza.

Állománya ennek megfelelően nagy, hiszen a német újraegyesítés után az NDK-ból visszakerült az egykori Legfelsőbb Bíróság anyaga. Ma ez a legjelentősebb jogi szakkönyvtár Németországban. Ezt igazolják a 2000. év főbb statisztikai adatai is:

Könyvek: kb. 500 000 kötet;

Pótlapozható kiadványok: 1869 cím/6213 példányban;

Előfizetett folyóiratok: 701 cím/1565 példányban;

Nem hagyományos dokumentumok: kb. 18 000 db;

ebből CD-ROM-hálózaton: 63.

Az éves beszerzési keret 1 millió DM fölött van, ebből kb. 6000 dokumentumot lehet beszerezni. A szerzeményezés folyamán gondosan ügyelnek arra, hogy a könyvtár állományába csak az odaillő könyvek kerüljenek be. A könyvtárba beérkező ajándékköteteket is igen szigorúan megvizsgálják, bevételezésükről, esetleges visszaküldésükről, más könyvtárba való továbbításukról is gondoskodnak. Igen szoros a kapcsolat a művek szerzői és a könyvtárak között, ami Magyarországon egyáltalán nem szokásos.

A könyvtárban a hagyományos cédulakatalógust 1998-ig építették, azóta áttértek a számítógépes feldolgozásra, s a rekatalogizációs munka folyamatos.

Az állomány feltárására a következő katalógusok szolgálnak:

Cédulakatalógusok az önálló művekről (könyvek, folyóiratok, CD-ROM-ok, stb.):
betűrendes katalógus; csoportképzéses katalógus; raktári katalógus; kommentárkatalógus.

Cédulakatalógusok a nem önálló művekről: szerzői katalógus; tárgyszó-katalógus.

1990-től minden beszerzett önálló mű és publikáció, 1995-től pedig a folyóirat-cikkek is szerepelnek a helyi hálózaton és az interneten is elérhető könyvtári adatbázisban. Az Alkotmánybíróság Könyvtárához hasonlóan megtalálható a könyvtár katalógusa a Karlsruhei Egyesített Katalógusban is.

Fontosabb webhelyek:

A Legfelsőbb Bíróság (BGH) Könyvtára: <http://www.uni-karlsruhe.de/~BGH>

A BGH-könyvtár on-line katalógusa: <http://www.uni-karlsruhe.de/hylib/bgh>

Karlsruhei Virtuális Katalógus: <http://www.ubka.uni-karlsruhe.de/kvk.html>

Országos Periodika-adatbázis: <http://zdb-opac.de>

Dokumentumszolgáltatás (cikkek és könyvek): <http://subito-doc.de/>

A könyvtár forgalma igen nagy. Felhasználói köréhez elsősorban az ott dolgozó bírák, ügyészek, igazságügyi dolgozók tartoznak, de szolgáltatnak a lipcei Tartományi Ügyészség és a berlini Tartományi Nyilvántartás dolgozóinak is. Külső felhasználók is használhatják a könyvtár állományát, de számukra csak a helybenhasználat engedélyezett. A beiratkozáshoz személyi igazolvány szükséges. A kölcsönzés vonalkóddal történik. A másolatokért a díjszabásban meghatározott összeget kell kifizetni (oldalanként 10 Pf).

A könyvtár részt vesz a könyvtárközi kölcsönzésben, állománya szerepel a Baden-Württembergi Központi Katalógusban, a folyóiratok pedig az SWB adatbázisában és a könyvtár OPAC-jában is kereshetők. 2000-ben a kölcsönzött kötetek száma kb.9000 db volt. A BGH által könyvtárközi kölcsönzésben kért kötetek száma 318, ebből 304-et teljesítettek. A BGH-hoz érkezett kérések száma 1605 volt, ebből 1322 kérést tudtak teljesíteni.

Újdonság volt számomra a könyvesautó, amely hetente egyszer meghatározott útvonalon haladva a könyvtárközi kölcsönzés anyagait szállítja. Jelentős postaköltséget takarítanak meg ezzel a módszerrel.

A könyvtár fontos szerepet tölt be nemcsak a karlsruhei könyvtárak közötti együttműködésben, hanem az AJBD (Arbeitsgemeinschaft für juristisches Bibliotheks- und Dokumentationswesen = Jogi Könyvtárosok és Dokumentátorok Egyesülete) munkájában is. Alkalmam volt megismerkedni azokkal a szakmai kiadványokkal, amelyeket ezek a szervezetek jelentettek meg. Különösen tetszett a *Recht, Bibliothek, Dokumentation* c. folyóirat 1997-es különszáma: ez a német nyelvterületen (Németország, Ausztria, Svájc) dolgozó jogi könyvtárosokról készült összeállítás. Ennek magyar változatát érdemes lenne itthon is elkészíteni.

Itt kell említést tennem a *Karlsruher Juristische Bibliographie* c. havonta megjelenő bibliográfiáról, melynek főszerkesztője Hildebert Kirchner.

Tanulmányozás céljára rendelkezésemre bocsátották az egyes könyvtárak működési és használati szabályzatait, a katalogizáláshoz, osztályozáshoz használatos

elektronikus adatbázisok működéséről szóló dokumentációkat is, illetve az egyes könyvtárakról készült legfontosabb szakirodalmat.

Nagyon tetszett, hogy mindenhol mindennel nagyon takarékosan és ésszerűen bánnak. Nem találkoztam sehol indokolatlannak tűnő felszereléssel, de ugyanakkor mindenhol biztosított volt a működéshez szükséges feltétel. Sokféle praktikus, nálunk még nem ismert könyvtári felszereléssel ismerkedtem meg, melyeknek használatát igyekszem majd egy másik írásban népszerűsíteni.

Legnagyobb meglepetés akkor ért, amikor a Magyarországon szokásos ETO-jelzetek és Cutter-számok helyett számomra rejtélyes jelzetekre bukkantam a könyvekben, a katalóguscédulákon vagy az adatbázisban, sőt még a polcokon is!

(Csak egy példa: Kommentar zum Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland == G III 2 b g b 1' /

A tartalmi feltárást ugyanis egy régi, 110 éves szisztéma alapján végzik. Németországban nincs egységes osztályozási rendszer, s ennek az az oka, hogy az egyes tartományok mind önállóan alakították ki a saját rendszerüket. Napjainkban azonban a felhasználók érdeke, a közös adatbázisok, elektronikus katalógusok építése megköveteli az egységesítést. Az igazgató azt tervezi, hogy a hamarosan átadásra kerülő új könyvtáráépületben már egy új szisztéma, az ún. regensburgi osztályozási rendszer (<http://www.bibliothek.uni-regensburg.de/Systematik/systemat.html>) alapján kerülnek feldolgozásra a könyvek. Elképzelése az, hogy ennek bevezetése csak a 2000-tól beszerzett dokumentumokra vonatkozik majd, mert a már meglévő hatalmas állomány teljes katalóguskonverziója nagyon nagy munka lenne.

A könyvtár technikai felszereltsége megfelelő a feladatok ellátásához (másoló, mikrofiche-olvasó és nyomtató, számítógépek CD-ROM-meghajtókkal és internet-eléréssel, e-mail lehetőség). A Németországban ismert és használatos elektronikus jogi adatbázisok on-line és off-line módon is elérhetők.

Az épület eredetileg nem könyvtári célra készült, ezért és a helyszűke miatt is eléggé tagolt az állomány elhelyezése. A könyvtárban jelenleg 13 606 folyóméter a könyvek helyigénye. A raktárak három különböző szinten található. Az olvasóterem a földszinten, a folyóirat-olvasó a tetőtérben van. A katalógusszekrények, illetve a felhasználók rendelkezésére álló számítógépek a földszinti folyosón vannak. A könyvtár kinőtte a rendelkezésére álló teret, és a Bundesgerichtshof dolgozóinak, az itt dolgozó könyvtárosoknak régi vágya teljesül a hamarosan elkészülő új, önálló könyvtáráépület átadásával. A látványtervek ígéretesek, ottjártamkor már állt a négyemeletes hatalmas épület, s a belső műszaki munkálatok folytak. A könyvek számára 20 500 folyóméter polcot építenek be, ami duplája a jelenlegi tárolókapacitásnak, ha figyelembe vesszük azt is, hogy nagy mértékű állományrevíziót és selejtezést terveznek a költözés előtt. Itt igazán méltó elhelyezést kapnak nemcsak a könyvek, hanem az olvasók és a könyvtárosok is!

Egyéb programok

A tanulmányút ideje alatt alkalmam volt részt venni a Frankfurti Könyvvásáron, megtekintettem a Badische Landesbibliothekot (Badeni Tartományi Tudományos Könyvtár) és a Jogtörténeti Múzeumot. A kiállítás nagyszerű összeállításban mutatja be a német jogrend kialakulását Hammurabi korától napjainkig.

A kiállított anyagok jórésze másolat, fotó, de sok eredeti relikvia is látható. Érdekes a jogi szimbólumok pénzérmeken vagy bélyegeken történő összegyűjtése, vagy a jogász művészek, írók munkáiból való válogatás.

Jelenleg elég szűkös a kiállított anyag számára a hely, csak előzetes időpont-egyeztetés után látogatható, de az új könyvtárepületben ez is méltó elhelyezést és remélhetőleg nagyobb nyilvánosságot kap. Érdeemes volna Magyarországon is elkezdenni egy hasonló múzeum létrehozását.

Kérdőíves felmérés

A Bundesgerichtshof könyvtárában töltött idő alatt a vendéglátók segítségével kérdőíves felmérést készítettem abból a célból, hogy minél több bírósági könyvtárról szerezhessek ismereteket.

A kérdések egy része a könyvtár alapítására, az ott dolgozók számára, a könyvtár állományra, a beszerzés mértékére, a könyvtár felhasználóira, szolgáltatásaira, a továbbképzési lehetőségekre és más könyvtárakkal való kapcsolataira irányult. 27 kitöltött kérdőívet kaptam meg, s a három karlsruhei könyvtárral együtt így összesen 30 könyvtár adatai állnak rendelkezésemre. Ezekből 7 tartományi könyvtár, 18 felsőbbbírósági, 5 pedig törvényszéki.

A *könyvtárak alapítása* zömmel az 1900-as években történt: az 1800-as években 6, az 1910-es években 3, az 1950-esekben 8, az 1990-es években 9 könyvtárat hoztak létre. Legkorábbi dátumot, 1743-at a cellei Tartományi Főtörvényszék jelölt meg, öt kérdőíven viszont nem adtak választ erre a kérdésre, volt azonban olyan, ahol két alapítási évszám is szerepelt.

Számomra igen fontos kérdés volt az, hogy *hány munkatárs dolgozik* az egyes könyvtárakban. Magyarországon ugyanis ritka kivételtől eltekintve a 19 megyei bíróságon egy-egy fő látja el a könyvtárosi teendőket, de gyakori, hogy az sem főfoglalkozásban, hanem részmunkaidőben egy másik beosztás mellett; könyvtárosi képesítéssel pedig a főfoglalkozásúak közül is csak néhányan rendelkeznek. Leggyakoribb az a megoldás, hogy a statisztikusra bízzák a könyvtári feladatokat. A helyi/városi bíróságokon is ez a helyzet, de ott egyáltalán nincsen főfoglalkozású könyvtáros. Mivel a megyei bíróságok látják el a hozzájuk tartozó vidéki városi bíróságokat könyvekkel, folyóiratokkal, közlönyökkel, nálunk az lenne a kívánatos, hogy megyénként legalább egy könyvtáros végzettségű szakember irányításával működjenek a megyei bíróságok könyvtárai. Jómagam például egyedül látom el az összes könyvtári feladatot. Zala megyében ez a megyei bíróságot és a hozzá tartozó 4 vidéki bíróság teljes körű könyvtári ellátását jelenti.

A németországi helyzet, úgy tűnik, kedvezőbb. A Landesgerichte-kben (LG = tartományi törvényszékek) általában egy-két fő dolgozik ebben a munkakörben, csak egyetlen helyen nem jelölték meg a dolgozók számát.

A főtörvényszékeken a legkisebb létszám 1,5, a legnagyobb 4. Természetesen nagyobb ez a szám a tartományi könyvtáraknál. Itt 13 és 30 között van a foglalkoztatottak száma, legmagasabb pedig az Alkotmánybíróság könyvtárában. Ez érthető is, hiszen tudományos szakkönyvtári feladatokat is ellát. Csak érdekességképpen említtem meg, hogy a Magyar Alkotmánybíróság könyvtárában egy könyvtáros dol-

gozik. Természetesen ennek állománya is kisebb, s a mi Alkotmánybíróságunk még csak 12 éves.

Remélhetőleg az új könyvtári törvényben megfogalmazott kívánalom, illetve a bírósági dolgozók képezéséről szóló újabb jogszabályok hatása már hamarosan érződni fog itthon. Ezek a jogszabályok az alkalmazás feltételeként már előírják a felsőfokú szakirányú képzettség meglétét.

Az *állomány nagysága* a tartományi bíróságokon 10 000 és 30 000 között van; a főtörvényszékeken 14 000 és 84 000 között. Kimagasló a cellei bíróság, ahol 164 000 könyvtári egység található, ez természetesen a könyvtár alapítási évéből adódó „előny”.

Külön említést kell tenni itt a *pótlapozható kiadványokról*. Őszintén bevallom, hogy nem szeretem őket, s kicsit ironikusan azt gondolom, hogy Gutenberg után a második legnagyobb könyvészeti találmány, de látható, hogy szükség van rájuk. Nem tudom a kérdőívekből megítélni, hogy mennyire precíz az egyes bíróságokon a pótlapok berakása, de én elég sok negatív tapasztalattal rendelkezem. Igen jelentős kiadás ezek frissítése, s nagyon pontos és precíz nyilvántartást, gondozást igényelnek. Ezek száma elsősorban a bírói létszám függvénye, hiszen leginkább kommentárok és hatályos jogszabályok jelennek meg ebben a formában. A kérdőíveken ezek számát 200–600 db között jelölték meg a válaszadók.

A *folyóiratok* száma a tartományi bíróságokon 76–115, a többiekben 100–350 között mozog; legmagasabb az Alkotmánybíróságon, kb. 1000 db. Az *újságok* száma 0 és 30, a *CD-ROM-oké* 0 és 248 között mozog.

A *diszkek* száma nem jelentős, összesen 11 válaszadó jelezte, hogy rendelkezik ezzel a dokumentumtípussal. Számuk 1 és 80 közötti.

Videokazetta csak két helyen szerepel.

Hét könyvtár rendelkezik *mikrofiche*-sel, ezek közül a drezdai tartományi törvényszék állománya kiemelkedő: 500 000 db.

Az *Egyebek* között megjelöltek még két könyvtárban térképeket és egyben 84 692 díjszabást (Tarife).

A megrendelt *közlönyök* száma 3 és 56 között váltakozik.

A *nem hagyományos jogszabályforrások* közül általánosan a JURIS adatbázist és az internetet jelölték meg. Az előbbit 26-an, az utóbbit 27-en.

A *bírák szakirodalommal való ellátása* kivétel nélkül a könyvtári keretből történik. Erre költségvetési keretből a bíróság biztosít pénzt.

Az *éves beszerzési keret* a tartományi bíróságokon 50 000 és 179 000 DM közötti, a tartományi törvényszékeken 100 000–325 000 DM, a tartományi könyvtárakban 360 000 és 700 000 DM között mozog. Az Alkotmánybíróság könyvtárában a legmagasabb, itt meghaladja az 1 000 000 DM-et.

Pontosabb képet kapunk, ha az *évente beszerzett dokumentumok számát* vizsgáljuk. Ez a szám a válaszokban 200-tól 7000-ig terjed.

A válaszadó könyvtárak közül 23 *nyilvános feladatokat* is vállal, ebből 6 megjegyezte, hogy csak a jogi területen dolgozó vagy kutató érdeklődőket szolgálja ki. 7 könyvtár nem vállal nyilvános feladatokat.

Egy kérdéscsoport a *felhasználók számára és a kölcsönzések számára* vonatkozott. Erről nincs pontos statisztikai adata 17 könyvtárnak. A választ adó könyvtárak becsült adatokat adtak meg. Ezek alapján 250-től 6400-ig terjed a felhasználók száma évente.

Az évente kölcsönzött könyvtári egységek száma 100 és 9000 között váltakozik, 14 könyvtár azonban nem készít erről statisztikát

A *szolgáltatások* közül csaknem minden könyvtár megjelölte a kölcsönzést, az olvasótermi tájékoztatást, a másolatkészítést és a tematikus keresést. Bibliográfia készítésére azonban csak 9 könyvtárban vállalkoznak.

A *könyvtári dokumentumok feldolgozása* legtöbb helyen már számítógépen történik. Csak 4 könyvtár nem használja egyáltalán ezt a módszert. 17 könyvtár jelölte meg a hagyományos feldolgozást. Gyakori, hogy a cédulakatalógus mellett él a számítógépes katalógus vagy egy adott időpontban lezárták a cédulakatalógust, és számítógépen folytatják tovább a feldolgozást.

A könyvtárak többségében többféle *katalógust* is építenek. 10 könyvtár katalógusa az interneten is elérhető, 4 könyvtárban most dolgoznak ezen, 3 helyen pedig intraneten lehet elérni a katalógust.

A könyvtárak *technikai felszereltsége* elég egységes képet mutat. Mindenhol van másoló, fax, telefon, PC, nyomtató, de meglepő volt, hogy tv és videó egyik könyvtárban sem található. Szkennerrel 9, interneteléréssel pedig 23 könyvtár rendelkezik.

A *könyvtárak közötti kapcsolattartás* a válaszok alapján igen jó, mert csak egyetlen könyvtár válaszolta azt, hogy részleges a kapcsolata a bírósági és más könyvtárakkal. Egy könyvtár csak a bírósági könyvtárakkal tart kapcsolatot, másfajta könyvtárral nem.

A *könyvtárosok továbbképzése* szintén neuralgikus pontja a magyar bírósági könyvtárosoknak. Sajnos nálunk ennek megszervezése még várat magára, pedig tekintettel arra, hogy nagyon kevés a szakképzett könyvtáros, és mivel az integrált könyvtári rendszerek alkalmazása elkerülhetetlen, egyre nagyobb szükség lenne rá. A németországi helyzet kedvezőbbnek látszik, hiszen 10 könyvtárban bírósági szervezésben vesznek részt továbbképzéseken, 10-ben pedig más képzési formában.

Remélem, hogy a tanulmányút és a felmérés tapasztalatainak Magyarországon történő közreadása pozitív hatással lehet a bírósági könyvtárak további szerveződésére, fejlődésére és fejlesztésére, a német és magyar könyvtárak, könyvtárosok közötti kapcsolat erősödésére.

Sándor Gertrud

A lipcsei könyvvásár múltja, jelene és jövője

Pár hónapja, hogy a frankfurti őszi könyvvásár bezárta kapuit, és a könyves szakma figyelme máris a következő nagy megmérettetés, Lipcse felé fordul. A német könyvkiadás és könyvkereskedelem másik hagyományos seregszemléje minden évben tavasszal zajlik, így nem érdektelen, ha felidézünk a 2001 márciusában tapasztaltakat.

A város történelme a középkor óta szorosan kapcsolódik a könyvnyomtatás, a könyvkiadás és kereskedelem történetéhez. Az Észak- és Dél-, valamint Kelet- és Nyugat-Európa kereskedelmi útvonalainak egyik metszéspontjában fekvő Lipcse a 15. század utolsó harmadától a könyvkereskedőket és könyvnyomtatókat egyaránt magához vonzotta. A kezdeti időkben a nyomdászat és a kiadói tevékenység, valamint a könyvvel való kereskedés mestersége nem vált el egymástól. Az első Lipcseben nyomtatott könyv Marcus Brand nevéhez köthető, ő adja közre a *Glossa super apokalysim*-et 1481-ben. 1500 táján Lipcse 11 nyomdájával a Német Birodalomban működő 60 nyomtatóhely közül vezető helyet vív ki magának. Az első nyomdát Kunz Kachelofen létesítette 1485-ben, őt követi Konrad Gallicus, Georg Bötticher, Wolfgang Stöckel, Jakob Thanner, Melchior Lotter.

I. Miksa még német-római császárként, 1497-ben a városnak vásári kiváltságokat adományoz, amihez nem sokkal később árumegállító jog is társul. Ezek birtokában Lipcse fokozatosan a régebbi alapítású Frankfurt am Main-i könyvvasárok konkurensévé válik. Egyre több külföldi kereskedő is felkeresi a várost, és a következő évi vásárig el nem adott árukészleteit bizományosai révén raktárakban tárolja. 1511-ben Augustin Pantzschmann létesíti az első ilyen könyvlerakatot a piactéren lévő üzletc alatt.

A reformáció terjedésével dinamikusan fejlődik mind a könyvkiadás, mind a kereskedelem. A német nyelvű könyvek közel 20%-a ekkor már kizárólag a lipcsei vásáron cserél gazdát. Jelentős lipcsei kiadók, mint Andreas Heil, Conrad König, Lorenz Finckelthau szászországi, thüringiai és brandenburgi kereskedőkkel működnek együtt, de távolabbi tartományok és városok, mint Hannover és Nürnberg is bekapcsolódnak a forgalomba. 1594-ben Hennig Grosse lipcsei könyvkereskedő megjelenteti az első vásári könyvkatalógust, amely a későbbi lipcsei könyvbibliográfiák előfutárának tekinthető.

A harmincéves háború elmúltával a könyvkereskedelem és vásár új lendületet vesz. 1740-től a lipcsei húsvéti vásárokon már 200 000 könyvet vonultatnak fel. Intenzívebbé válik a kapcsolat Csehország, Magyarország, Dánia és Svédország könyvkereskedőivel, akik lerakatokat létesítenek a középkori városfalakon belül a régi városháza, az egyetem alatti pincékben. Lipcse a 18. század végétől – a szászországi viszonylag liberális cenzurális gyakorlatnak köszönhetően – a szász és thüringiai régióban kibontakozó hazafias irodalom hatására a német nyelvű kiadványok központjává válik, míg Frankfurt továbbra is elsősorban a tradicionális latin nyelvű tudományos könyvkiadás fellegrárá marad. Ez idő tájt a hagyományos közvetlen értékesítési módot mindinkább felváltja a bizományosi könyvkereskedelem. A legnagyobb kiadók városszerte állandó könyvlerakatokat tartanak fenn bizományosaik kiszolgálására. Paul Gotthelf Kummer 1792-ben, a tavaszi vásár idején könyvkereskedői börzét hoz létre. A kiadók bizományos és szortimentkereskedőkkel évi elszámolási rendre térnek át, amely ezentúl a húsvét utáni negyedik vasárnap előtti és utáni időszakhoz köthető.

A kereskedői és kiadói tevékenység mindinkább professzionalizálódik, s a 18. század közepén már az érdekeltek kísérletet tesznek arra, hogy létrehozzák szakmai szervezetüket. Ez végül 1825. április 30-án, a húsvéti vásár idején valósul meg: megalakul a Német Könyvkereskedők Egylete. Célja a Németország-szerte működő valamennyi könyvkereskedő érdekképviselését ellátni, működésük egységes szabályrendszerét kidolgozni. A 176 év óta működő *Börsenverein der Deutschen*

Buchhändler ma is Németország legtekintélyesebb szakmai szervezete. A kezdeményezés, a szervezés egyik motorja, az alapítók névjegyzékének első számú tagja, egyben elnökségi tag a magyarországi születésű potsdami könyvkereskedő, Keresztély Horváth Károly.

A 19. század utolsó harmadában a könyvkiadás és kereskedelem kapitalizálódásával, a tömegtermelésre és értékesítésre történő átállással a lipcsei könyvvásár funkcionális váltáson megy keresztül. 1894-től az évi könyvtermés teljes felvonnatása helyett a mintakollekciók bemutatására, könyvkiállítások megrendezésére térnek át. Ez nem ment zökkenőmentesen, mert bár a nagy könyvkiadóknak érdekükben állott, a kereskedőcégekről ez korántsem állítható. A két világháború közötti időszakban számos tényező kedvezőtlenül befolyásolta a könyvvásár sorsát. A gazdasági krízis nyomán a bizományosi könyvkereskedelem is pangott, a Lipscevel kereskedő cégek Európa-szerte tömegesen csődbe kerültek. Hitler hatalomra jutását követőleg jelentős kiadók, nyomdatulajdonosok kényszerültek Németország elhagyására. Ebben az időben a lipcsei könyvvásár sem működött. Csak a világháborút követően, 1946-ban éledt újjá, és 1956-ban rendeztek először ismét nemzetközi könyvkiállítást.

1991 áprilisával új fejezet kezdődik a könyvvásár történetében: először van jelen ismét az egységes német könyvpiac kínálatával. Úgy tűnik, hogy a vásár napjainkra végérvényesen túllépett azon a funkcionális vákuumon, amelybe a keleti határok megnyitásával került azáltal, hogy a város elvesztette a kelet–nyugati kereskedelemben betöltött, földrajzi helyzetéből és történelmi tradícióiból adódó monopolhelyzetét. A vasfüggöny lehullásával a határok átjárhatósága nem tette többé okvetlenül szükségessé, hogy a nyugat- és kelet-európai szakemberek itt találkozzanak, megnőtt a konkurens városok száma. Erre a kihívásra azonban a szász kereskedelmi metropolisz kríziskezelő, innovatív módon reagált. Új vásárkonceptiót dolgoztak ki, amelyben a hangsúly a szakvásárookra tevődött át.

1996-ban a város északi részén elkészült az új vásárközpont. A csupa acél és üveg komplexum a parkokkal, szökőkutakkal övezett környezetbe harmonikusan simul bele. A hamburgi tervező–kivitelező cég munkája 102 500 négyzetméteren terül el, és a berlini építkezések megkezdéséig 1,335 milliárd DM investálásával a keleti országrész legnagyobb építészeti beruházási vállalkozásának számított. A központi üvegcsarnok a tervezők szándéka szerint a hatalmas lipcsei főpályaudvart idézi, illetve a 19. század végi építészeti jellegzetes londoni, párizsi és müncheni kristálypalotái inspirálták. A hatalmas üvegbura technikai bravúrját a brit építész, Ian Richi álmodta meg, aki amerikai–japán társával a Louvre híres üvegpiramisát megalkotta. A variábilis térkialakítási koncepció lehetővé teszi egyes belső terek funkciók szerinti változtatását aszerint, hogy művészeti előadást, gálaestet rendeznek falai között, vagy kiállítási célokat szolgál.

A központi térből nyílik jobbra és balra további 2–2 kiállítási csarnok, valamint a kongresszusi központ, ahol egyidejűleg 5 nagy előadóban és 14 teremben 2600 résztvevővel naponta párhuzamosan több tucat szakmai rendezvény zajlott 2001-ben. Ezek közül említésre méltó a Német Könyvtudományi Társaság éves ülészaka, valamint a Szász Könyvtári Napok, melyen a diskurzus a hagyományos könyvtárak digitális információs központtá alakításának lehetséges útjairól szól. Számos szakmai szervezet olyan fontos kérdéseket helyezett a középpontba, mint a könyvfogyasztás stratégiai szempontjai a német fogyasztáskutató társasággal

közösen rendezett vitafórumon, avagy a szerzői jogok menedzselése a globalizálódó világban, olvasáskultúra és olvasáskutatás a huszonegyedik században – jelezve a nemzetközi trendeket.

Az épületrészeket üvegfolyosókkal kötötték össze, amelyek a komplexumban való zavartalan belső közlekedést biztosítják. Ebben a térben a másik oldalszárnyon helyezték el a sajtóközpontot a legmodernebb multimédiás és telekommunikációs technikával felszerelve, a különböző szervezetek irodáit (például a Börsenverein der Deutschen Buchhändler helyiségeit), valamint számtalan szolgáltató helyiséget, éttermet, kávézókát, postát, bankot és a vásár könyvesboltját.

A lipcei könyvvásár mára visszatért, egyben rátalált saját profiljára. Míg Frankfurt kimondottan szakmai fórum, addig Lipcse – az egészséges munkamegosztás jegyében – inkább a szerzők és olvasók találkozóhelye, az új elektronikus kereskedelmi formák terjesztésének színtere. A résztvevők száma évről évre emelkedik. 2001-ben 27 országból 1894 kiadó volt jelen. A látogatók száma négy nap alatt elérte a 65 000 főt.

A kínálatból nagy szeletet hasított ki magának a gyermek- és ifjúsági irodalom. A kiadók valóságos mesevárost varázsoltak a jelen és a jövő olvasóinak megnyerésére. Az imázsteremtés eszközeivel gazdagon és bátran éltek az idegenforgalmi és turisztikai könyveket kínáló cégek. A szép kiállítású német sorozatok darabjaiként örömmel fedeztünk fel Magyarországot és a fővárost bemutató jól szerkesztett színvonalas kiadványokat, amelyek, immár a szokásos idegenforgalmi kliséken túllépve, elsősorban kultúrtörténeti emlékeinket állítják a fókuszba.

Hangsúlyozottan jelen volt az elektronikus úton terjesztett könyvek minden válfaja. A legkülönbözőbb e-book és audio book kiadványok, szinte minden műfajban: a Harry Potter művektől a krimin, a klasszikus irodalomtól egészen a Bibliáig. Különösen a hangoskönyvek (Hörbuch) kiadóinak marketingmunkája erősödött fel. A kiállítók száma közel megduplázódott az előző évihez képest. Az ARD először számolt be négy órás élő adásban a hangoskönyvekről.

Mint mindig, most is megtalálhatók voltak a legjelentősebb német tudományos könyvkiadók, köztük a könyv- és könyvtártudományi szakirodalomra specializálódott Harrassowitz kiadó, valamint a K. G. Saur, Peter Lang, Vandenhoeck & Ruprecht, vagy az olyan széles profillal rendelkező, nagy múltú kiadók, mint a Fischer és a Klett-Cotta. Nemcsak könyvet, hanem CD-ROM-kiadványokat, mikrofilmet, on-line adatbank-szolgáltatásokat is kínáltak.

A külföldi kiállítók közül az idén a fővendég megtisztelő szerepét Görögország töltötte be, ehhez méltó megjelenéssel. Kiemelkedő volt az egykori keleti blokk országai közül Csehország és Lengyelország jelenléte. A cseh standot ötletesen az ezertornyú Prágát idéző makett köré szervezték, amelyre a cseh főváros jellegzetes épületeinek óriás posztereit kasírozták fel. A csarnokba lépve ez rögtön felkeltette a figyelmet. A stülizált tornyot körbejárva jól áttekinthető kiállítást nézhetett meg a látogató, a cseh kiadók újdonságaival. A cseh könyvkereskedők és kiadók egyesületének katalógusa nyomdatechnikai, grafikai szempontból kiváló, jól szerkesztett volt. A szakember és a laikus látogató egyaránt megtalálta benne a legfontosabb információkat, a vásárhoz kapcsolódó irodalmi felolvasó estek programját az ott szereplő szerzők portréival, a jelen lévő kiállító cégek legfontosabb adatait tartalmazó jegyzéket és a kiállított művek annotált bibliográfiáját, kimondottan azzal a céllal, hogy a külföldi partnernek eligazítást nyújtson a szer-

zói jogi és licencügyekben. A kiállítás katalógusának belső borítóját elfoglaló egész oldalas reklám a minden év májusában Prágában megrendezendő nemzetközi könyvfesztiválra invitálta a szakembereket.

A külföldiek közül az egyik legnagyobb területen Lengyelország állított ki. A rendkívül barátságos környezetben a böngésző érdeklődő nyugodtan elvonulhatott, és zavartalanul olvashatott bele a kínálatba. Ezalatt az irodalmi kávézóban frissen darálták és főzték a legkülönbözőbb afrikai és dél-amerikai kávéfajtákat. Az igazi közép-európai kávéházi hangulatot idéző környezet márványasztalaival és tonettszékeivel az első naptól kezdve a fesztelenül fecsegő közép-európai értelmiségiek találkozó helyévé vált. Óriási kivétúton a legjelesebb lengyel szerzők műveinek megfilmesített részleteit, portréfilmjeit sugározták, pár méterrel odébb, naponta többször, az alkotók élőben is bemutatkoztak a nagyközönségnek. A lengyel könyvkiadást reprezentáló átfogó katalóguson kívül naponta hírlevélben tájékoztattak a vásárhoz kapcsolódó aktuális lengyel eseményekről. A kiváló megjelenítés a 2000-ben alapított Adam Mickiewicz Intézet érdeme, amelyet a Kulturális Minisztérium és a Külügyminisztérium kimondottan azzal a céllal hozott létre, hogy az ország kulturális presztízsét külföldön ápolja. Segítségére volt ebben a Lipcsében 30 éve működő Lengyel Kultúrintézet.

Ehhez képest igen visszafogottnak tűnt a magyar részvétel. Mindössze 12 négyzetméteren mutatkozott be könyvkiadásunk, ám ez is előrelépést jelentett az előző évekhez képest. Az MKKE kezdeményezésére Lipcsében 6 négyzetméteres barter-cserestand állt rendelkezésünkre, melyhez további ugyanennyi területet béreltek a kiállítók. A jellegtelen, szabvány fehér polcokra kitett könyvek nem bírtak igazán figyelem felhívó erővel, jöllehet 34 kiadó közel 150 reprezentatív művel volt jelen. A stand külső arculatának megtervezéséről nem beszélhetünk: az egyetlen reklámgrafikai elemet a résztvevő kiadók listáját tartalmazó, nemzeti színű keretbe foglalt óriásplakát jelentette. A szűk hely nem volt alkalmas nyugodt böngészésre, szakmai eszmecserékre. 2001-ben a házigazda szerepét a pécsi Direkt Kft. munkatársai látták el a lehetőséghez képest színvonalasan, és nem nekik róható fel, hogy ez nem sikerült maradéktalanul. Pedig a látogatók érdeklődése folyamatos volt, és az MDR (Középnémetországi Rádió és Televízió) televíziós csatorna riportban számolt be a magyar stand kínálatáról. A szerény jelenlét, úgy tűnik, betudható többek között annak is, hogy a hazai jelentősebb kiadók piaci stratégiájának középpontjában szinte kizárólag Frankfurt áll. Ellentétben a lengyelekkel, akik 2000-ben voltak Frankfurt díszvendégei, de fontosnak tartották méltó képviselőtüköt itt is. Nem lenne szabad hagyni, hogy az a pozitív kép, amely a magyar kultúra teljesítményéről kialakult 1999-ben Frankfurtban, és amelynek kedvező visszhangja itt a lipcsei vásáron kötetlen beszélgetésekben érzékelhető volt, megfakuljon, elhalványuljon. A tavaszi szezonban német nyelvetterületen Lipcse a legnagyobb irodalmi piac, fórumot biztosít nemzetközi licenccserékhez is.

A könyvvásár az egész várost megmozgatta, négy nap alatt 150 helyszínen 800 rendezvény zajlott. Lipcse Közép-Németország könyves központjának és újabban médiacentrumának tekinthető. A számtalan kiadói és médiavállalkozás mellett itt működik a Deutsche Bücherei és az MDR. A város patinás épületei, a Nikolaischule, a Gewandhaus és a Gohliser Schlösschen adtak otthon a szerzői esteknek, kerekasztal-beszélgetéseknek. A rendezvénysorozat gerincét a „Leipzig liest” program képezte, amely az idén a jubileumi, tizedik évébe lépett. Most

először, az MDR jóvoltából, a teljes program az interneten is elérhető volt. Különösen érdekesnek bizonyult az „Európa Transzfer” pódiumbeszélgetés, ahol 2000-ben a francia Paule Constant, a cseh Ivan Klíma, az osztrák Robert Schindel, az orosz Vladimir Sorokin és Dalos György vallott Németországhoz fűződő kapcsolatáról. Most hat amerikai szerző boncolgatta Amerikának Európához való viszonyát, és ezt intenzív gondolatcsere, élénk vita követte. Ugyancsak figyelemre méltó volt „A zsidó élet világa” emlékezéssorozat, amelyben a líra, a próza, a memoáriródalom és a történeti munkák egyaránt helyet kaptak. Itt olvasott fel Bitó László Ábrahám és Izsák c. regényéből. A „Lipce olvas” program keretében a rendezők a magyar alkotóknak minden alkalommal méltó helyszínt és időpontot biztosítottak. Zalán Tibor, Bitó László és Hász Róbert a vásár pódiumán, a Café Európában először közös pódiumbeszélgetésen találkozott a német olvasókkal. Zalán Tibor költő, drámaíró és színházi szakember lírikusként mutatkozott be a gyönyörűen restaurált későbarokk gohlsi kastély lelkes közönségének. Hász Róbert, az Újvidékről elszármazott író, a szegedi Tiszatáj szerkesztője Diogenész kertje c. regényét mutatta be.

2001-ben, mint minden évben számos díjat osztottak ki. Az „Európai Egyetértés” díját 2001-ben a Triesztben élő kiváló olasz író és germanista Claudio Magris kapta. A legszebb könyvnek járó Arany Betű-díjat az Osztrák Tudományos Akadémia Kiadója által kiadott kifejezések szótára nyerte el, amely Karl Kraus folyóiratában, az 1899 és 1936 között a „Die Fackel”-ban megjelent kifejezésmódok gyűjteményét tartalmazza. A művészeti könyvek és grafikai kiadványok fóruma a „Könyv és művészet” rendezvénysorozat volt, és a vásár részét képezte a hetedik alkalommal megrendezésre kerülő antikvárkönyvek vására is.

A könyves seregszemlén idén márciusban Lipce ismét visszavárta a szakembereket és érdeklődőket.

Lipták Dorottya